

**Η εκπαιδευτική παρέμβαση και τα συμπεράσματα της εγγράμματης αφήγησης
λαϊκών παραμυθιών από τα παιδιά.**

Χρυσάνθη Κόζα
Υποψήφια διδάκτορας
Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης
Πανεπιστημίου Αιγαίου
:email : kozax@rhodes.aegean.gr

Ελένη Σκούρτου
Καθηγήτρια
Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης
Πανεπιστημίου Αιγαίου
email : Skourtou@rhodes.aegean.gr

Περίληψη

Στην εργασία μας αυτή παρουσιάζουμε μέρος της εκπαιδευτικής παρέμβασης που έλαβε χώρα στο 1^ο Δημοτικό Σχολείο Αρχαγγέλου το 2015 στα πλαίσια της έρευνας δράσης της διδακτορικής διατριβής «Διδασκαλία Λαϊκού Παραμυθιού: Η Εγγράμματη Προφορικότητα του Παιδιού ως Αφηγητή». Επιχειρείται να καταδειχθεί η επίδραση της διδασκαλίας του λαϊκού παραμυθιού στην ανάπτυξη της εγγράμματης προφορικότητας των παιδιών. Η προσέγγισή μας στηρίζεται στη Λαογραφία (από όπου ξεκίνησε) και στις θεωρίες Γραμματισμού.

Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι η έρευνα μας χρησιμοποιεί ερμηνευτικά εργαλεία και από τους δύο επιστημονικούς κλάδους και η βιβλιογραφία μας αντλεί επίσης και από τους δυο κλάδους.

Στην εργασία αυτή θα γίνει μια αναφορά στη Λαογραφία, τον παιδικό πολιτισμό και το λαϊκό παραμύθι, ως ιδιαίτερα αντικείμενά της, θα ακολουθήσει αναφορά στην εγγράμματη προφορικότητα στο πλαίσιο των θεωριών γραμματισμού. Στη συνέχεια, θα ακολουθήσει ο τρόπος οργάνωσης της έρευνας μας και θα παρουσιαστούν μερικά πορίσματα από τα λαϊκά παραμύθια που αφηγήθηκαν τα παιδιά.

Λέξεις κλειδιά : Γραμματισμός, εγγράμματη προφορικότητα, λαϊκό παραμύθι.

Το παιδί ως αφηγητής λαϊκών παραμυθιών δεν έχει απασχολήσει τη λαογραφική έρευνα, κυρίως, επειδή το λαϊκό παραμύθι δεν αναφερόταν έως πρόσφατα μόνο στα παιδιά, αλλά σε όλες τις ηλικίες. Υπάρχουν όμως περιπτώσεις, όπου μέσα σε μια κοινότητα εμφανίζονται αφηγητές παιδιά που αφηγούνται παραμύθια σε συνομήλικούς τους, μέσα στο σχολικό περιβάλλον ή την ώρα του παιχνιδιού.

Στην εργασία μας εξετάσαμε το παιδί ως εγγράμματο αφηγητή λαϊκών παραμυθιών σε μια σύγχρονη τοπική κοινωνία (Αρχάγγελος Ρόδου), όπου η τέχνη της παραδοσιακής αφήγησης αποτελεί μια ζωντανή διαδικασία.

Η εργασία μας βασίζεται σε παραμύθια που συγκεντρώθηκαν από μια επιτόπια έρευνα συλλογής υλικού από παιδιά, μαθητές στην Δ΄ τάξη του 1ου Δημοτικού Σχολείου Αρχαγγέλου το σχολικό έτος 2015.

Από τη μια πλευρά, ο γραμματισμός ορίζεται ως η ικανότητα του ατόμου να λειτουργεί στον κόσμο του γραπτού λόγου. Δεν στηρίζεται μόνο στην ικανότητα της γραφής και του προφορικού λόγου, αλλά συμπεριλαμβάνει συνδυασμό μέσων, σχεδιασμό, δεξιότητες και αντιλήψεις (Παπούλια Τσελέπη 2001).

Ένα άτομο μπορεί να είναι διαφορετικά εγγράμματο. Π. χ. ένα πληροφορικά γραμματισμένο άτομο γνωρίζει να ψάχνει και να αξιολογεί πληροφορίες, το οπτικά γραμματισμένο άτομο κατανοεί με ευχέρεια τις εικόνες και τα οπτικά μέσα (κινηματογράφο, ζωγραφική), καθώς και τον τρόπο που αυτά λειτουργούν, το γραμματισμένο στα ΜΜΕ άτομο έχει την ικανότητα να αναζητά να αξιολογεί και να παράγει προϊόντα ΜΜΕ, το υπολογιστικά γραμματισμένο, άτομο έχει την ικανότητα να εργάζεται με ευχέρεια με την βοήθεια του υπολογιστή, ενώ το δικτυακά γραμματισμένο άτομο έχει επίγνωση των χρήσεων, των πηγών και των υπηρεσιών του παγκόσμιου διαδικτύου, προκειμένου να χρησιμοποιήσει προς όφελος του επαγγελματικά ή προσωπικά (Bruce1997).

Από την άλλη πλευρά, το παραμύθι είναι ένα σημαντικό είδος της λαϊκής λογοτεχνίας. Αποτελεί για αιώνες αναπόσπαστο κομμάτι της προφορικής παράδοσης, χώρος ανάπτυξης της συλλογικής μνήμης και φαντασίας, μέσο προβολής της εθνικής – πολιτισμικής ταυτότητας, αλλά και σημείο συνάντησης διαφορετικών πολιτισμών (Μερακλής Μ. Γ., 1999),

Κάθε λαός και κάθε τόπος δίνει στο παραμύθι, κάτι ιδιαίτερα δικό του. Δεν είναι όμως μόνο η ιδιαιτερότητα κάθε λαού ή του κάθε τόπου, αλλά ακόμα και ο κάθε

αφηγητής είναι ξεχωριστός. Δεν υπάρχει δηλαδή ομοιομορφία μεταξύ των τόπων ή των αφηγητών (Καπλάνογλου Μαριάνθη, 2002).

Επιπλέον, το παραμύθι χρησιμοποιείται σε παιδαγωγικούς και θεραπευτικούς τομείς.

Η εξοικείωση των παιδιών με το αφηγηματικό υλικό των παραμυθιών καλλιεργεί τη φαντασία και την κριτική τους ικανότητα, τα κάνει τα ίδια αφηγητές και όχι απλά καταναλωτές μιας ιστορίας, εμπλουτίζει την αφηγηματική τους ικανότητα και το λεξιλόγιό τους, και προσφέρει ένα μέσο για να ανακαλύπτουν συνέχεια τον εαυτό τους (Bruner 2004).

Σκοπός της εργασίας

Σκοπός μας είναι, αφενός, η ενασχόληση των παιδιών με τα λαϊκά παραμύθια και, αφετέρου, να διερευνήσουμε κατά πόσο τα λαϊκά παραμύθια μπορούν να χρησιμοποιηθούν στη σύγχρονη σχολική διαδικασία για να διευρύνουν τον ορίζοντα γραμματισμού των παιδιών.

Η ενασχόληση των παιδιών με το παραμύθι είχε στόχο:

Από τη μια την εξοικείωση τους με το παραμύθι και τον εκφραστικό του πλούτο, ώστε να διευκολυνθεί τόσο η πνευματική τους συγκρότηση όσο και να εμπλουτιστεί το λεξιλόγιό τους. Και από την άλλη, την ευαισθητοποίηση των παιδιών απέναντι σε διάφορες μορφές προφορικής επικοινωνίας. Στόχος ήταν επίσης να καταλάβουν τα παιδιά τις διαφορές ανάμεσα στα προφορικά μεταδιδόμενα παραμύθια και τα γραπτά ή έντυπα παραμύθια.

Οργάνωση έρευνας

Αποφασίσαμε το δείγμα μας να είναι παιδιά της Δ΄ τάξης Δημοτικού, επειδή σε αυτή την τάξη τα παιδιά έχουν ήδη κατακτήσει τη γλώσσα και μπορούν να κατανοήσουν διάφορες μορφές γραμματισμού. Επιλέξαμε η έρευνά μας να γίνει στον Αρχάγγελο Ρόδου, σε μία τοπική κοινωνία, όπου η αφήγηση παραμυθιών είναι μία ζωντανή παράδοση και είναι έντονο το τοπικό ιδίωμα. Η διάρκεια της παρέμβασής μας ήταν 2 μήνες (Απρίλιος – Μάιος 2015). Το είδος έρευνας ήταν έρευνα δράσης δηλαδή, μια παρέμβαση μικρής κλίμακας στη λειτουργία του πραγματικού κόσμου και μια εξέταση από κοντά των επιδράσεων αυτής της παρέμβασης (Cohen & Manion 1997). Στην προκειμένη περίπτωση το μαθησιακό περιβάλλον είναι ζωτικό τμήμα του πραγματικού κόσμου. Στην έρευνα υπήρχε η δυνατότητα να

αναπτυχθεί ένα μοντέλο διδασκαλίας / μάθησης με μεθόδους που σχεδιάζονται για ένα συγκεκριμένο μαθησιακό πληθυσμό (Δέδε κ.α. 1999), και συμμετοχική παρατήρηση. Επιπλέον τα εργαλεία που χρησιμοποιήσαμε ήταν η αφήγηση, το δημοσιογραφικό κασετόφωνο, ο γραπτός λόγος, οι υπολογιστές /video.

Τα παιδιά και η κοινωνία της παραδοσιακής αφήγησης παραμυθιών

Προτού οι μαθητές αφηγηθούν τα παραμύθια μέσα στην τάξη είχε προηγηθεί η ενασχόλησή τους με το λαϊκό, προφορικά μεταδιδόμενο, παραμύθι σε μία τοπική κοινωνία όπου η αφήγηση παραμυθιών είναι μία ζωντανή παράδοση. Έτσι, τα παιδιά άκουσαν αφηγήσεις παραμυθιών από ενήλικες στα σπίτια τους και ήρθαν έτσι σε επαφή με το αφηγηματικό είδος, μέσα στο οικείο τους περιβάλλον.

Έπειτα ακολούθησε η αφήγηση λαϊκών παραμυθιών από τη δασκάλα της τάξης. Γνωρίζοντας την παιδαγωγική και θεραπευτική αξία του παραμυθιού και έχοντας ακούσει πολλά παραμύθια από ντόπιους αφηγητές, η δασκάλα αφηγήθηκε στα παιδιά, παραμύθια στο τοπικό ιδίωμα. Επίσης, το ίδιο έκανα και εγώ, μπαίνοντας στην τάξη.

Μετά ακολούθησε η αξιοποίηση παραμυθιών με τη γραφή. Τα παιδιά, ακούοντας λαϊκά παραμύθια, κλήθηκαν να γράψουν ένα παραμύθι που τους έκανε εντύπωση. Η χρήση της γραφής τα έφερε αντιμέτωπα με τους γενικούς της κανόνες. Τελευταία, αξιοποιήσαμε διαδραστικά παραμύθια στο ψηφιακό περιβάλλον. Τα λογισμικά που παρουσιάστηκαν στα παιδιά είχαν τη μορφή κινούμενων σχεδίων. Τα παιδιά αλληλεπιδρούσαν με το κάθε λογισμικό, επενέβαιναν και άλλαζαν τη ροή του παραμυθιού.

Αξίζει να σημειωθεί ότι δώσαμε ιδιαίτερη σημασία στο ρόλο των παιδιών που σταδιακά μετατρέπονταν από ακροατές σε αφηγητές λαϊκών παραμυθιών του χωριού. Στο τέλος, τα παιδιά, αφηγήθηκαν παραμύθια που τους άρεσαν ή τα ήξεραν. Επίσης έγραψαν ένα παραμύθι που τους έκανε εντύπωση, ζωγράφισαν και έπαιξαν με ήρωες των παραμυθιών στον ηλεκτρονικό υπολογιστή.

Πορίσματα από τα λαϊκά παραμύθια που αφηγήθηκαν τα παιδιά στην πιλοτική μας έρευνα δράση

Οι αφηγήσεις των παιδιών περιλαμβάνουν παραμυθιακές υποθέσεις που προέρχονται είτε από το παλαιότερο οικογενειακό τους ρεπερτόριο είτε από το υλικό

των πρόσφατων αφηγήσεων που πραγματοποιήθηκαν στο πλαίσιο των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων που περιγράψαμε.

Από τα 14 παιδιά της τάξης, τα 7 (4 κορίτσια & 3 αγόρια) αφηγήθηκαν ένα ή και περισσότερα λαϊκά παραμύθια. Το σύνολο των παραμυθιών έφτασε τα 12. Σε αυτά περιλαμβάνονται διαφορετικά αφηγηματικά υποείδη, κυρίως όμως πρόκειται για μαγικά παραμύθια.

Ένα παραμύθι (ATU409A)(Η σκυλίτσα, Η μαμουνίτσα) υπάρχει σε 2 διαφορετικές παραλλαγές, ένα δεύτερο (ATU 311) (Η Λαψάνα) ειπώθηκε σε 3 διαφορετικές παραλλαγές και ένα τρίτο (ATU327B + 328) (Ο Δεκατρής, Μισοκωλί) ακούστηκε σε 2 διαφορετικές παραλλαγές.

Οι επαναλήψεις αυτές μπορεί να σημαίνουν, είτε πρόσβαση των παιδιών στο ίδιο συλλογικό ρεπερτόριο της κοινότητας, είτε στη διάρκεια των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων που προηγήθηκαν ένα παραμύθι μπορεί να έκανε εντύπωση σε περισσότερα παιδιά είτε στη διάρκεια της αφήγησης μέσα στη σχολική τάξη το ένα παιδί επηρεάστηκε από το άλλο.

Η χρήση διαφορετικών τίτλων στις παραλλαγές του ίδιου παραμυθιού (π.χ. Δεκατρής – Μισοκωλί ATU327B + 328) ενδεχομένως συνηγορεί υπέρ της πρώτης εκδοχής.

Οι μικροί αφηγητές, επιλέγουν συνήθως να αφηγηθούν παραμύθια μικρής έκτασης, λόγω της περιορισμένης μνήμης και εμπειρίας που διαθέτουν. Τα καταφέρνουν ιδιαίτερα καλά στα παραμύθια που έχουν ήρωες παιδιά, καθώς βρίσκονται πιο κοντά στη δική τους ψυχοσύνθεση. Όταν επιχειρούν να αφηγηθούν εκτενέστερα «ενήλικα» παραμύθια, όπως τον παραμυθιακό τύπο ATU311, (Χρυσομαλλού , Λαψάνα)για τον κανίβαλο γαμπρό, αδυνατούν και στις τρεις διαφορετικές παραλλαγές που ακούσαμε να το ολοκληρώσουν. Αυτό συμβαίνει γιατί τέτοιου είδους παραμύθια, δεν εκφράζουν άμεσα τα παιδιά, όπως τα παραμύθια με ήρωες παιδιά ή ζώα.

Οι μαθητές αφηγούνται ένα παραμύθι μετατρέποντας τους –αρχικά - ενήλικους ήρωες, σε παιδιά. Έτσι, π.χ., στον παραμυθιακό τύπο ATU*480 «Οι 12 μήνες», οι ηρωίδες είναι συνήθως δύο γριές ή δύο γυναίκες, η μία καλή και η άλλη κακιά. Στην παραλλαγή του μικρού μαθητή μας, οι ήρωες έχουν μεταμορφωθεί σε δύο παιδιά, ένα καλό και ένα κακό.

Οι εισαγωγικές και καταληκτικές στερεότυπες φράσεις του λαϊκού παραμυθιού δεν λείπουν από τις παιδικές αφηγήσεις που αρχίζουν με το «Μια φορά κι ένα καιρό» και τελειώνουν με το «Μήδε 'γω ήμουνα κει, μήδε σεις να το πιστέψετε».

Από τις παιδικές αφηγήσεις λείπουν οι διάλογοι. Αυτό συμβαίνει γιατί τα παιδιά δεν τα ενδιαφέρει τόσο εκφραστικός πλούτος της αφήγησης που επιτυγχάνεται με το διάλογο, αλλά η εξέλιξη της δράσης. Γι' αυτό και συντομεύουν την αφήγηση σχετικά μεγάλων παραμυθιών.

Από τις παιδικές αφηγήσεις δεν λείπει επίσης η αναφορά σε προσωπικά τους στοιχεία ή σε χαρακτηριστικά των ακροατών τους.

Επίλογος

Η αγάπη των παιδιών, όπως φάνηκε για το παραμύθι μέσα από την προφορική αφήγηση αλλά και με σύγχρονα μέσα διδασκαλίας όπως είναι ο ηλεκτρονικός υπολογιστής και το βίντεο, δείχνουν ότι το παραμύθι μπορεί να αποτελέσει ένα μέσο προκειμένου τα παιδιά να αποκτήσουν ικανότητα συνδυασμού μέσων και δεξιοτήτων, (Γραμματιμός).

Βιβλιογραφία

- Δέδε, Κ., κ.α. (1999) Η διδασκαλία της δεύτερης γλώσσας μέσω διαδικτύου – μια νέα προοπτική για την ελληνική γλώσσα, στο: Δαμανάκης, Μ (επιμ.), Ελληνόγλωσση Εκπαίδευση στο Εξωτερικό, Ρέθυμνο, Πρακτικά Συνεδρίου, Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ.
- Καπλάνογλου Μαριάνθη, (Ιανουάριος 2002), Παραμύθι και αφήγηση στην Ελλάδα: Μια παλιά τέχνη σε νέα εποχή το παράδειγμα των αφηγητών από τα νησιά του Αιγαίου και από τις προσφυγικές κοινότητες των μικρασιατών ελλήνων
- Μερακλής Μ. Γ, (1993), Έντεχνος Λαϊκός Λόγος, κείμενα και κριτική νεοελληνικού λόγου, εκδόσεις Καρδαμίτσα, Αθήνα.
- Μερακλής Μ. Γ.,(1999), Το λαϊκό παραμύθι, κείμενα παραμυθολογίας, εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Κριτική Διεπιστημονική βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Παπούλια – Τζελέπη, Π., (επιμέλεια) (2001), Ανάδυση του γραμματισμού. Έρευνα και πρακτική. εκδόσεις Καστανιώτη Αθήνα.
- Bruner, (1983) Children's Talk: Learning to Use Language, Norton, New York.

- Bruce, C., (1997), *The seven faces of information literacy*. Adelaide: Auslib Press.
- Cohen, L., & Manion, L. (1997). *Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας*, μτφρ. Χρυσούλα Μητσοπούλου, & Μάνια Φιλοπούλου. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Wells G. (1999), *Dialogic Inquiry toward a Sociocultural practice and Theory of Education*, United States of America, Cambridge University press
- Wells, G, (1981), *Learning through Interaction : the Study of Language Development*, Cambridge :Cambridge University Press,
- Wells, G, (2001), *Action, Talk and Text: Learning and Teaching through Inquiry* New York: Teachers College